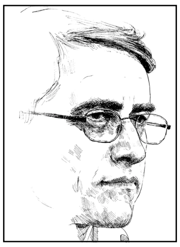

حەمەسەعید حەسەن

هونەری دیالۆگ

بە گوێرەی ئەفسانەیەکی گریک، پیاو ئەگەر بە ئەشقێکی مەزنەوە،

پەیکەری ژنێک بتاشێت، هیچ دوور نییە خوداوەندەکان گیان بە بەر ئەو پەیکەرەدا بکەن. ئەوانەشی بە ئەشقەوە بنووسن، هێندە جوان مامەڵە لەگەڵ وشەدا دەکەن،

نووسینیان ئەوینی لێ دەچۆڕیت، نەک ڕک و کینە.

ڕاگەیاندنی مەکتەبی سکرتارییەتی یەکیەتیی زانایانی ئایینی ئیسلامی کوردستان، لە هەفتەنامەی (هەواڵ)دا بە چوار بەش، بە ناونیشانی (وەڵامێک بۆ چەواشەکارییەکانی سەروەر پێنجوێنی،)[1] بەرسڤێکی تا بڵێیت توندی نووسەری ناوهاتوویان داوەتەوە کە ئەز لێرەدا، لە پێناوی چەسپاندنی کولتووری وتووێژی شارستانی و مۆدێرندا، هەندێک سەرنج لەسەر ئەو زمانە زێدەزبرە دەردەبڕم کە زانایانی ئاینی ئیسلامی کوردستان پەنایان بۆ بردووە.

بە گوێرەی قسەی زانایان: (سەروەر پێنجوێنی قالۆنچە ئاسا، لەبری ئەوەی حەزی لە ئاوی زوڵاڵ و لە بۆنی عەتر و گوڵاو بێت، شەیدای ئاوی ئاوەڕۆ و بۆنی دەباغخانەیە.) یان دەڵێن: (سەروەر پێنجوێنی تووتکەسەگێک بوو، ئێمە پەروەردەمان کرد، کە بوو بە سەگی تەواو، لاقی گرتین.)[2] یان پێی دەڵێن: (تۆ چونکە لە کونی خۆت هەڵگەڕاویتەوە، بۆیە ئەگەر لە ئاوێنەدا سەیرێکی خۆت بکەیت، هەست دەکەیت کە گەڕ بوویت.) مەبەستیان لەو قسە نەستەقەیە کە دەڵێت: (ڕێوی لە کونی خۆی هەڵبگەڕێتەوە، گەڕ دەبێت.) وەلێ بەوەیان نەزانیوە کە ئەوە ئیدیۆمە، نەک پەند کە دوو شتی جیاوازن.

شیاوی گوتنە زانایان هەستیان بە جیاوازی نێوان (لەش و لاشە)یش نەکردووە کە یەکەمیان جەستەی زیندووە و دووەمیان مردوو. زانایان دەنووسن: (پێغەمبەر دروودی خوای لێ بێت، لە پەنجا ساڵی بە دواوە خێزانەکانی تری هێناوە.) کە دەبوو لەبری خێزانەکان، ژنەکانیان گوتبا، ئاخر ئەوی پیاو دەیهێنێت، ژنە نەک خێزان. کەسانێک ڕێز لە ژن بگرن، پێی دەڵێن ژن، ئەوانەی سووک سەرنجی ژن دەدەن، پێی دەڵێن خێزان. قەت لە ژنێکتان بیستووە، بە مێردەکەی بڵێت: خێزانەکەم. زانایان دەنووسن: (کابرایەکی مەجووسی خەلیفەی شەهید کرد.) کابرای مەجووسی خەلیفە دەکوژێت یان تیرۆر دەکات، شەهیدی ناکات، ئەوە موسڵمانانن کە نازناوی شەهید بە خەلیفە دەبەخشن. عەلی کیمیکاڵ کە کوردێکی دەکوشت، پێی وابوو، سەگێک دەتۆپێنێت، ئەوە ئێمە بووین، بە شەهیدمان دەزانی. زانایان دەنووسن: (وەکوو هەنگی لە کولکەداردا دۆزیبێتەوە.) کۆلکەدار هەڵەیە، کلۆرەدار دروستە. سەیرە کەسانێک جیاوازیی لە نێوان کۆلکە و کلۆردا نەکەن و ئەم و ئەویان پێ کۆلکەنووسەر بێت!

زانایان بە سەروەر دەڵێن: (بەوەدا چاویلکەت لە چاودایە، دیارە چاویشت کەمحوکم بووە.) کەواتە لە ڕوانگەی زانایانەوە، سەروەر قالۆنچەیە، سەگێکی سپڵەیە، ڕێوییەکی گەڕە و چاویشی لاوازە! نازیستەکانیش وا ڕاهاتبوون، سووک سەرنجی کەسانی وایان

دەدا کە لە ڕووی جەستەوە، کەموکووڕییان هەبووایە، بەڵام تەنانەت لای ئەوانیش چاویلکە لە چاو کردن، نەدەکەوتە خانەی کەموکووڕییەوە! بە ڕاست زانایان خەریکی وتوویژن یان بەخشینەوەی قسەی درێو؟

ئەوە وتوویژ هەڵناگرێت کە مەرجی یەکەمی وتوویژکردن، ڕێزگرتنە لەوانەی نە لە ئێمە دەچن و نە وەک ئێمە بیر دەکەنەوە. زانایان چونکە هەر لە بەشی یەکەمی وەڵامەکەیاندا سەروەریان بە قالۆنچە چوواندبوو، بۆیە کە لە بەشی سێیەمدا گەییشتمە ئەوەی دەڵێن: (سەروەر قسەکانی شازین هێرشی کاوێژ کردووەتەوە،) گەرچی کاوێژکردنەوە بۆ ئاژەڵ دەبێت، وەلێ پێم ئاسایی بوو، ئاخر بۆ نموونە، مانگا کە لە هیندستان کاوێژکارێکی پیرۆزە لە کوێ و قالۆنچە لە کوێ کە نالی گوتەنی هەمیشە نوقمی شیاکەیە؟[٣] زانایان ئەو هەموو سووکایەتییەیان بە سەروەر پێنجوێنی کردووە کەچی دەڵێن: (لە پێغەمبەری خواوە فێر بووین، بە قسەی توندوتیژ وەڵام نەدەینەوە.) وەلێ هێندە نابات ئەو دەرسەی لە پێغەمبەری خواوە فێری بوون، لە بیریان دەچێتەوە و ئەمجارەیان بە سەروەر دەڵێن: مێشک قرپۆک!

سەروەر گوتوویەتی: لای ئیسلام (وێنەکێشانی خودایش وەک وێنەکێشانی پێغەمبەر قەدەغەیە.) کە ئەمە قسەیەکی تەواو دروستە، کەچی زانایان پێی دەڵێن: (تۆ فیکرت بۆگەنە و ساویلکەشیت،) چونکە داوای ئەوەت کردووە، وێنەی خودایەک کە کەس نەیبینوە بکێشرێت! خودایەک کە نە لە کەس بووە و نە کەسی لێ بووە و نە لە کەس دەچێت، چۆن وێنەی دەکێشرێت؟ بە ڕاست ئەمە بێجگە لە شەڕ پێ فرۆشتن و بە زۆر کافراندن، چی دیکەیە؟ هەق نەبوو زانایان، قسەیەک بدەنە پاڵ سەروەر کە نەیکردووە.

زانایان نە سەروەر بە نووسەر و نە نووسینەکانیشی بە نووسین دەزانن و پێیان وایە، ئەو شیاوی وەڵامدانەوە نییە! بەڵام بۆیە بە چوار بەش و بە دوورودرێژی وەڵامیان داوەتەوە، تا خۆیان گوتەنی: (درۆ و دەلەسەکانی پووچەڵ بکەنەوە.) باشە (سەروەر)ێک کە نووسەر نییە و فڕی بەسەر نووسینەوە نییە، ئەوە دەهێنێت زانایان چوار هەفتە لەسەر یەک خۆیان و خوێنەرانی پێوە سەرقاڵ بکەن؟ جێی سەرنجە زانایان پێشەکی بڕیاریان داوە، هەر چی سەروەر بینووسێت درۆ و دەلەسەیە کە هەق بوو لێ گەڕین، خوێنەر دادوەری بکات و بگاتە ئەو سەرئەنجامە.

زانایان دەنووسن: (سوپای ئیسلام دەستدرێژی نەکردووەتە سەر هیچ کافرێک، جا ئەهلی کیتاب بووبێت یان بتپەرست.) کێشەکە لای من ئەوە نییە دەستدرێژی کراوە یان نا؟

ئەوەیە ئایا ئەهلی کیتابیش وەک بتپەرستان هەر کافرن؟ ئەهلی کیتاب، جوولەکە و کریستیان دەگرێتەوە، ئایا زانایان مافی ئەوەیان هەیە کەسانی سەر بەو دوو ئایینە ئاسمانییە کە وەک موسڵمانان هەمان خوا دەپەرستن، بە کافر ناوزەد بکەن؟ ئایا ئێستا کە تەنانەت ئەهلی مەککە و مەدینەیش، وتووێژ لەگەڵ فەلە و جوودا دەکەن، وەختی ئەوە ماوە، زانایانی کورد، ئەهلی کیتابیان پێ کافر بێت؟

زانایان دەڵێن: (جوولەکە بە درێژایی مێژوو هەر خەریکی ئاژاوە و پیلانگێری بوون.) کەچی چەند دێڕێک دواتر دەنووسن: (جارێک موسڵمانێک دزی دەکات و بەسەر جوولەکەیەکیدا دەهێنیت.) یان دەڵێن: (موسڵمان دروستە ئافرەتی جوولەکە بهێنێت، با ئافرەتەکە لەسەر ئایینی خۆیشی بمێنیتەوە.) ئەدی هیچ مەترسیی ئەوە نییە، ئەو ژنە کە بە ئایین جوولەکەیە، بە درێژایی تەمەنی هەر خەریکی پیلانگیران بێت لە دژی مێردە موسڵمانەکەی؟ زانایان دەنووسن: (پێغەمبەر فەرموویەتی، سوێند بە خوا ئەگەر فاتیمەی کچیشم دزی بکات، دەستی دەبڕم.) تۆ لەوەی گەڕێ کە (دەستی دەبڕم،) هەڵەیە، (دەستی دەبڕمەوە،) دروستە، زانایان لە کاتێکدا ویستوویانە پێغەمبەر وەک نموونەی باڵای دادخوازی لە قەڵەم بدەن، بێ ئەوەی دەرکیان پێ کردبێت، هاتوون ئەویان وەک کەسێک نیشان داوە، کە هێندەی گەردێک بەزەیی لە دڵیدا نەبێت، ئاخر مەگەر لە کن هەوادارانی زەرقاوی، ئەگەر نا کەی وەختی ئەوە ماوە، ڕیکلام بۆ بڕینەوەی دەستی دز بکەین و ئەو سزایە بە ڕەوا بزانین؟

زانایان نیاز و مەبەستی خۆیان ناشارنەوە و لە کۆتاییی دوا بەشی وەڵامەکەیاندا بە ڕاشکاوی دەڵێن: (ئەی ناحەزان، ئەی ئەوانەی فووتان بۆگەنە و قەڵەمتان ترسنۆک و لەرزۆک، ئێمە توانیمان تۆپەڵێک قوڕ بە دەمتاندا بدەین، بە داخەوە بمرن!) ئایا کەسانێک ئەوە دوا قسەیان بێت، ئومێدی ئەوە هەیە لە داهاتوودا فێری هونەری وتووێژ ببن؟ لە نووسیندا کولتوورێک هەیە، کولتووری جنێوی پێ دەڵێن، ئەو بنووسانەی سەر بەو کولتوورە دزێوە بن، بە درێژایی نووسینەکانیان خەریکی قڵپکردنەوەی هەڵچوونەکانی خۆیانن بەسەر نەیارەکانیاندا و هەر چی کینەیەک لە دەروونیاندا پەنگی خواردووەتەوە، بە هۆی گوتەی بریندارکەر و وشەی زێدەزبرەوە ئاڕاستەی ئەوانەی دەکەن کە وەک خۆیان بیر ناکەنەوە.

(بنووسی سەر بە کولتووری شەڕەجنێو، بێرناردشۆ گوتەنی، لەبری ئەوەی خۆی لەگەڵ جیهاندا بگونجێنێت، بە هیوای ئەوەیە جیهان لەگەڵ ویدا بگونجێت.)[٤] ئەوە نزیکەی وەک

مەحاڵ وایە، درێونووس ڕێز لەوانە بگرێت کە جیاوازن لە خۆی، مەگەر یاسا سنووری بۆ دابنێت. درێونووس بەراوەژوو سوود لە دیمۆکراسی ئەگەر هەبێت، وەردەگرێت و دوژمنێکی سەرسەختی ئازادیی بیروڕا دەربڕینە، بۆیە لەژێر دەواری دیمۆکراسیدا، پێویستە جێی نەبێتەوە. بە گوێرەی ئەفسانەیەکی گریک، پیاو ئەگەر بە ئەشقێکی مەزنەوە، پەیکەری ژنێک بتاشێت، هیچ دوور نییە خوداوەندەکان گیان بە بەر ئەو پەیکەرەدا بکەن. ئەوانەشی بە ئەشقەوە بنووسن، هێندە جوان مامەڵە لەگەڵ وشەدا دەکەن، نووسینیان ئەوینی لێ دەچۆڕێت، نەک ڕک و کینە.

نووسین لای نووسەرێک کە دەتوانین پێی بڵێین ئەدیب، زادەی هەستێکە کە لە ڕۆحییەوە هەڵدەقوڵێت و بەری باخی ئەزموونێکە کە بایەخ بە چارەنووسی ئینسان دەدات، وەلێ لای بنووسی سەر بە کولتووری شەڕەجنێو، نووسین لە دەروونێکەوە هەڵدەقوڵێت کە بە کینە ڕەش هەڵگەڕاوە. ئەو بنووسانەی بۆ پەیداکردنی ناوبانگ، هانا بۆ زمانی بازاڕی و ورووژاندن دەبەن و باسی ژیانی تایبەتیی ئەم و ئەو دەکەن، کەسانی ناساغن و ئەگەر خاوەنی توانایەکیش بن، بە دەستی خۆیان تەلاری ئەو توانایە دەڕووخێنن، بۆیە ئەوە ئیشی کۆمەڵگەیە دەستی کۆمەکیان بۆ درێژ بکات.

پێم وایە کەسێک خاوەنی باوەڕێکی جوان بێت، پێویستی بەوە نابێت، بۆ داکۆکیکردن لەو باوەڕە جوانە، هانا بۆ وشەی ناشیرین ببات. ئەوە هیچ لەگەڵ ژیانی دیمۆکراسیدا کۆی ناکاتەوە، زانایان بێن بە ناوی ئیسلامەوە، نەیارە فیکرییەکانیان سەرکوت بکەن و ئەوی جیاواز بیری کردەوە، بە زەندیق نێوزەدی بکەن. ئەگەر هێڵی سوور بۆ دوژمنانی ئازادی دیاری نەکرێت، ژیانی هەموو ئەوانەی لە پێناوی ئازادیدا خەبات دەکەن، دەکەوێتە مەترسییەوە.

٢٠٠٨/٨/٥

(١) هەواڵ، ١٢ و ١٩ و ٢٦ی تەممووزی ٢٠٠٨ و ٢ی ئابی ٢٠٠٨

(٢) فكم ربيت جروا طال عمری

فلما صار كلبا عض رجلی.

(٣) نالی چییە وا میسلی (جوعەل) غەرقی شیاکەی

خۆ تۆ بە حیسابێ وەکوو پەروانە شەمت بوو؟

(جوعەل: قالۆنچە)

(٤) خليل حسن، الشتيمه و الاعلام ,٠٣ ,٠٨ ٢٠٠٨ ايلاف.